

METODOLOGIJA **za procjenu uticaja budžeta** **na rodnu ravnopravnost**

Podgorica, februar 2023. godine

METODOLOGIJA
za procjenu uticaja budžeta
na rodnu ravnopravnost

 Sadržaj

<u>Uvod</u>	4
<u>Metodologija</u>	5
<u>Ciljne grupe</u>	6
<u>I Opšta metodologija</u>	7
1. Definicija, svrha i uloga procjene uticaja budžeta na rodnu ravnopravnost	7
1.1 Definicija procjene rodnog uticaja	7
1.2. Svrha procjene rodnog uticaja	8
1.3 Ko je uključen u procjenu rodnog uticaja	10
1.4 Kada se sprovodi procjena rodnog uticaja	11
1.5 Značaj i relevantnost procjene rodnog uticaja	12
2. Praćenje procjene rodnog uticaja	12
3. Ključni preduslovi za uspješno sprovođenje procjene rodnog uticaja	13
3.1 Politička volja	13
3.2 Zadaci i odgovornosti	13
3.3 Ekspertiza iz oblasti rodne jednakosti	13
3.4 Podaci razvrstani po polu	14
3.5 Razumijevanje rodnih nejednakosti	14
3.6 Zainteresovane strane	14
3.7 Pogled u budućnost	15
3.8 Procjena rodnog uticaja kao proces učenja	15
3.9 Uticaj procjene rodnog uticaja	15

<u>II Primjena metodologije za procjenu uticaja budžeta na rodnu ravnopravnost kod budžetskih programa</u>	16
Korak 1 - Analiza relevantnosti budžetskog programa na rodnu ravnopravnost	17
1.1. Koji efekat ima budžetski program na uslove života?	17
1.2. Koji efekat ima budžetski program na postojeću nejednakost između muškaraca i žena?	17
Korak 2 - Identifikacija i opis budžetskog programa	19
Korak 3 - Povezanost budžetskog programa sa rodним ciljevima institucije	20
Korak 4 - Analiza uticaja budžetskog programa na rodnu ravnopravnost	20
4.1. Rodna dijagnostika	21
4.2. Analiza rodne perspektive programa	22
4.3. Rezultati	22
Korak 5 - Kategorizacija programa kao rodno osjetljivih, rodno neutralnih ili rodno transformativnih	23
Korak 6 - Analiza uticaja budžeta Ministarstva na rodnu ravnopravnost	24
Korak 7- Prijedlog za unapređenje – plan za rodnu ravnopravnost	25
<u>Osnovni pojmovi i definicije</u>	26

Uvod

Sekretarijat Savjeta za konkurentnost (SCC) i Misija OEBS-a u Crnoj Gori vide rad na ekonomskom osnaživanju žena kao proces koji zahtijeva horizontalan pristup i kontinuirano aktivno učešće svih zainteresovanih strana, kako bi rezultati bili vidljivi. Za postizanje tih rezultata, neophodno je orodnjavanje politika, a SCC i Misija OEBS-a daju svoj doprinos, prije svega, kroz aktivno učešće u izradi zakonskih, podzakonskih propisa i vladinih strateških dokumenata, ali i putem prikupljanja i analize podataka koji su na raspolaganju. Od septembra 2020. godine, SCC aktivno radi na uvođenju rodne dimenzije u svim aspektima poslovanja kako bi se doprinijelo rodnoj ravnopravnosti i ekonomskom osnaživanju žena. Misija OEBS-a je fokusirana na kreiranje mehanizama i instrumenata za orodnjavanje javnih politika i zakona.

U prethodne dvije godine, održane su brojne radionice, treninzi i obuke kojima je prisustvovalo preko 100 učesnika i koje su ocijenjene kao izuzetno korisne za razumijevanje ove teme. Dodatno, i kroz izradu brošura i priručnika SCC nastoji da radi na izgradnji kapaciteta i uopšte unapređenju rodne ravnopravnosti.

Od septembra 2021. godine, SCC radi i na rodno odgovornom budžetiranju (ROB ili GRB-gender responsive budgeting), jer ovaj koncept omogućava pravičniju raspodjelu javnih finansija za potrebe žena i muškaraca. Od kada je SCC počeo da se bavi temom ROB-a, otpočet je i dijalog sa relevantnim akterima, prije svega sa Ministarstvom finansija, Skupštinom Crne Gore i Državnom revizorskom institucijom.

U proteklom periodu SCC je pružio podršku Ministarstvu finansija tokom:

- izrade nacрта izmjena i dopuna Zakona o budžetu i fiskalnoj odgovornosti;
- uvođenja rodne perspektive u budžetski cirkular;
- unapređenja postojeće rodno budžetske izjave i
- razvijanja prilagođene obuke o GRB-u za ministarstva.

U implementaciji većine ovih aktivnosti, SCC blisko saradjuje sa Misijom OEBS-a u Crnoj Gori.

Metodologija

Metodologija o procjeni uticaja budžeta na rodnu ravnopravnost je dio SCC rodne agende za 2022. godinu i izrađena je u saradnji sa Misijom OEBS-a za Crnu Goru i nadležnim Ministarstvom finansija.

Svrha metodologije je da se pruži podrška institucijama državne uprave Crne Gore u integrisanju rodne perspektive u budžet.

Razumijevanje kako iz rodne perspektive osmisliti, planirati, implementirati, pratiti i evaluirati (i) uticaj budžeta na rodnu ravnopravnost – prvenstveno sa stanovišta izrade srednjoročnog budžetskog okvira kao sastavnog dijela smjernica makroekonomske i fiskalne politike – i (ii) budžetske programe i javne investicione projekte, povećava njihovu društvenu relevantnost i osjetljivost.

Metodologija se primjenjuje za procjenu rodnog uticaja kad je u pitanju izrada prijedloga novih politika kod definisanja srednjoročnog budžetskog okvira, budžetskih programa i javnih investicionih projekata.

Primarni cilj ovog dokumenta je: (i) da predstavi metodologiju za procjenu uticaja budžeta na rodnu ravnopravnost; (ii) da dâ pravac i praktične alate za unapređenje uticaja na rodnu ravnopravnost budžeta; (iii) da doprinese razvoju analitičkih alata za unapređenje transparentnosti, odgovornosti i efektivnosti budžetskih politika.

Metodologija je podijeljena na dva dijela:

I Opšti dio koji se odnosi na uvodne napomene, definicije, uloge procjene uticaja budžeta na rodnu ravnopravnost i preduslove da se sprovede procjena.

II Posebni dio koji se odnosi na korake u implementaciji procjene uticaja budžetskih programa na rodnu ravnopravnost.

Ova metodologija je izrađena kao alat za unapređenje znanja o rodnoj analizi budžeta i uticaja na rodnu ravnopravnost i ona obuhvata:

- analizu troškova za zaposlene
- analizu troškova za usluge i stvari i
- analizu transfera (uključujući subvencije i grantove).

Metodologija je živi dokument koji se postojano unapređuje. Za potrebe ovog dokumenta, korišćen je primjer Ministarstva odbrane Crne Gore, uz zahvalnost na saglasnosti da budu korišćeni kao primjer.

Ciljne grupe

Metodologija je namijenjena onima koji rade na planiranju programskog budžeta, kao što su službenici i službenice za finansije i zaposleni/e u računovodstvu ministarstava i onima koji definišu programske ciljeve, indikatore i ciljne vrijednosti, kao što su rukovodioci direkcija i direktorata i stručni saradnici/ce u ministarstvima.

I Opšta metodologija

1. Definicija, svrha i uloga procjene uticaja budžeta na rodnu ravnopravnost

Rodno odgovorno budžetiranje i procjena uticaja budžeta na rodnu ravnopravnost (u daljem tekstu: procjena rodnog uticaja) su ključne metode kojima se uvodi i unapređuje rodna osviještenost u izradi zakona, politika, programa i projekata budžeta.

Procjena rodnog uticaja je jedna od metoda za gender mainstreaming, a koristiti se u vrlo ranoj fazi kreiranja politika, tj. prilikom njihovog osmišljavanja. Procjena rodnog uticaja je ex ante procjena što podrazumijeva integraciju rodne analize u fazi 'definisanja' ciklusa politike. Cilj je postići značajan uticaj ne samo na kreiranje politike, već i na njeno planiranje, kako bi se osigurali adekvatni rezultati jednakosti.

1.1 Definicija procjene rodnog uticaja

Procjena rodnog uticaja je ex-ante evaluacija, analiza ili procjena budžeta koja omogućava da se na preventivan način identifikuje vjerovatnoća da li će određena budžetska odluka imati negativne posljedice na ravnopravnost žena i muškaraca. Ključno pitanje kod procjene je: da li budžet smanjuje, održava ili povećava rodnu nejednakost između žena i muškaraca?

Evropska komisija definiše procjenu rodnog uticaja na sljedeći način:

„Procjena rodnog uticaja je proces poređenja i procjene, prema rodno relevantnim kriterijumima, trenutnog stanja i trenda sa očekivanim razvojem koji je rezultat uvođenja predložene politike“.

Procjena rodnog uticaja je procjena različitih efekata (pozitivnih, negativnih ili neutralnih) politike, i budžeta kao najjačeg alata za implementaciju politika u smislu rodne ravnopravnosti.

Procjena uključuje dvostruki pristup: razmatranje trenutnog stanja rodne ravnopravnosti u odnosu na politiku/budžetskog programa koji se razmatra, i projektovani uticaj na žene i muškarce nakon što se politika/budžetski

program implementira. Važno je da procjena bude strukturisana, odnosno sistematična, analitička i dokumentovana.

Konačni cilj procjene rodnog uticaja je unapređenje forme i načina planiranja budžetskog programa koji se razmatra, kako bi se spriječio negativan uticaj na rodnu ravnopravnost i ojačala rodna ravnopravnost kroz bolje osmišljene, transformativne zakone, politike i budžetske programe. Primarni cilj je prilagođavanje budžetskog programa kako bi se osiguralo da se uklone ili ublaže svi diskriminatorski efekti.

Osim izbjegavanja negativnih efekata, procjena rodnog uticaja se takođe može koristiti na transformativniji način kao alat za definisanje ciljeva rodne ravnopravnosti i formulisanje budžeta i budžetskog programa kako bi se proaktivno promovisala rodna ravnopravnost.

1.2. Svrha procjene rodnog uticaja

U regulatornom okviru Crne Gore žene i muškarci imaju jednaki tretman. To znači da je pravni režim jednak za muškarce i žene. Međutim, strukturne rodne nejednakosti i dalje su ugrađene u naše društvo. Čak iako zakoni tretiraju žene i muškarce kao jednake, žene i dalje nemaju jednak pristup i kontrolu nad materijalnim i nematerijalnim resursima i imovinom. Ukorijenjeni rodni stereotipi, mentalitet i običaji utiču da implementacija regulative bude nejednaka. To doprinosi da se crnogorsko društvo i dalje saočava sa rodnim nejednakostima u ekonomskom, političkom i društvenom položaju žena i muškaraca. Budžet je najmoćniji alat za implementaciju politike i ukoliko on nije fokusiran na ciljne grupe definisane u širem smislu, ukoliko ne uočava razlike između žena i muškaraca, on je rodno slijep.

Takvi budžeti, iako najčešće nenamjerno, mogu različito da utiču na žene i muškarce i mogu čak i ojačati društvene, kulturne ili ekonomske nejednakosti polova. Da bi se to izbjeglo, potrebno je razmotriti različite potrebe i interese žena i muškaraca, kako bi se identifikovale rodne nejednakosti u smislu pristupa i kontrole resursa, uticaja različitih uloga i rodno zasnovanih stereotipa, kako bi se predvidjeli mogući različiti efekti na žene i muškarce i obezbijedili rezultati politika i budžeta koji će podržati rodnu ravnopravnost. U tom kontekstu, procjena rodnog uticaja je prvi korak ka izbjegavanju neželjenih efekata, jer omogućava kreatorima politike da predvide uticaj novog budžeta na živote žena i muškaraca i na rodnu ravnopravnost.

1.2.1. Značaj procjene rodnog uticaja se ogleda u sljedećem:

a) Služi kao sredstvo za jačanje rodne ravnopravnosti

Procjena rodnog uticaja je način kritičkog razmišljanja o tome kako će politike, programi i usluge zadovoljiti različite potrebe žena, muškaraca i relevantnih podgrupa. U mnogim okolnostima, žene i muškarci možda nemaju isti pristup procesima donošenja odluka, resursima, ekonomskim ili društvenim prilikama. To znači da će se politike, programi i usluge vjerovatno različito doživljavati i imati različite ishode na osobe različitog pola.

Cilj procjene rodnog uticaja je stvaranje boljih i pravednijih ishoda i osiguravanje da svi ljudi imaju jednak pristup mogućnostima i resursima. Procjena rodnog uticaja ukazuje da li politika, program ili usluga obezbjeđuje da se resursi raspodjeljuju i koriste jednako; da li uzima u obzir različite potrebe žena i muškaraca, djevojčica i dječaka, da li pruža veću korist jednoj grupi zbog većeg pristupa i da li imaju potencijal da utiču na šire društvene norme i rodne uloge u društvu.

Rad na rodnoj ravnopravnosti je dobro utvrđen društveni cilj. Nacionalni zakon u svim državama članicama EU predviđa zaštitu od diskriminacije na osnovu pola. Osim toga, Crna Gora kao potpisnica Konvencije za eliminaciju svih oblika diskriminacije žena ima obavezu da promoviše rodnu ravnopravnost i osnaživanje žena. Takođe, postoje empirijski dokazi da rodna ravnopravnost promoviše bolje uslove na radnom mjestu i bolju produktivnost. Poznavanje načina na koji funkcioniše rodna nejednakost, kako na nju utiče javna politika i koliko je prisutna u različitim sektorima i sferama života je ključno za eliminaciju rodne nejednakosti.

b) Doprinosi izradi boljeg i ravnopravnijeg budžeta

Kreiranje boljeg i ravnopravnijeg budžeta podrazumijeva identifikaciju rodničkih jazova i razumijevanje rodničkih nejednakosti na terenu, kako bi se definirali prioriteti i dosegla ciljna grupa. Neadekvatna analiza situacije, nepoznavanje problema i potreba ciljnih grupa i korisnika, dovode do usvajanja neodgovarajućih ili parcijalnih rješenja problema i potreba u određenom sektoru. Ako se ciljne grupe definišu u širem smislu (mladi, migranti, budući penzioneri, bolesni, stariji, studenti, siromašni itd.) i ako postoji malo ili ne postoje analize rodničkih razlika unutar ciljnih grupa, onda je nemoguće ocijeniti da li planirana aktivnost zadovoljava potrebe žena i muškaraca unutar širih grupa, što može dovesti do nepravilnog usmjeravanja i neracionalnog korišćenja budžetskih sredstava.

c) Vodi boljem upravljanju

Procjena rodnog uticaja doprinosi kreiranju budžeta koji je relevantniji za društvo, jer odgovara potrebama svih građana — žena i muškaraca, djevojčica i dječaka. Obezbjedivanje rodne perspektive u ranim fazama kreiranja budžeta, pomaže u rješavanju problema specifičnih ciljnih grupa i omogućava planiranje odgovarajućih mjera, kao i ravnopravnu dodjelu sredstava iz javnih finansija, te odgovarajućeg budžeta za postizanje postavljenih ciljeva.

d) Predstavlja sredstvo za učenje

Stvaranje budžeta koji je efikasniji, pravedniji i vodi ka smanjenju rodne nejednakosti zahtijeva poznavanje načina na koji se rodna nejednakost odražava u svim sferama života. Ovo se odnosi i na znanje kako odrediti prioritete u odnosu na mjere rodne ravnopravnosti.

Procjena rodnog uticaja omogućava kreatorima politika da sagledaju izazove u smislu rodne ravnopravnosti i da identifikuju aktivnosti potrebne za premošćavanje rodnih jazova. Takođe bi moglo biti od pomoći razumijevanje strukturalne rodne nejednakosti na kojima se zasniva rodni jaz. Postavljanje pitanja i prikupljanje podataka i drugih relevantnih informacija može doprinijeti unapređenju znanja o rodnoj nejednakosti.

1.3 Ko je uključen u procjenu rodnog uticaja

Kako je procjena rodnog uticaja sredstvo za gender mainstreaming, državni službenici i službenice koji/e učestvuju u izradi novog budžeta treba da budu uključeni u proces procjene rodnog uticaja.

Najsveobuhvatniji model za procjenu rodnog uticaja predviđa da su državni službenici i službenice koji/e kreiraju budžet i mjere koje se budžetiraju zajedno odgovorni i za sprovođenje procjene rodnog uticaja. U ovom slučaju, to su budžetski službenici/ce, kao i državni službenici/ce koji/e kreiraju politike. U procjenu treba uključiti i one službenike zadužene za uvođenje rodne ravnopravnosti jer oni često pružaju odgovarajućim institucijama relevantne metode, alate i preporuke tokom procesa kako bi se obezbijedio visok kvalitet izrade procjene rodnog uticaja. Državni službenici odgovorni za rodnu ravnopravnost takođe mogu imati i ulogu praćenja kako bi obezbijedili podatke iz implementacije da bi ispitali da li je sprovedena procjena rodnog

uticaja kvalitetno urađena i da li je tačno identifikovala očekivane uticaje.

Gorenavedeni pristupi imaju svoje prednosti i nedostatke:

U nekim zemaljama, kao Španija na primjer, u procjenu uticaja na rodnu ravnopravnost uključeni su i Instituti za žene koji rade rodnu analizu na osnovu kojih se sprovodi procjena rodnog uticaja budžeta.

U Austriji ova procjena se sprovodi kao dio šire procjene uticaja, koja uključuje procjenu društvenog, ekonomskog i/ili ekološkog uticaja, gdje su definisane opšte smjernice za procjenu uticaja koje uključuju neka specifična pitanja koja se bave aspektima rodne ravnopravnosti.

▶ Uključivanje državnih službenika/ca promoviše integrisanje procjene rodnog uticaja u njihovu svakodnevnu rutinu budući da utiče na izradu budžeta kao i na rad i znanje državnog službenika/ce ili kreatora/ke politike. Međutim, uključivanje državnih službenika ne osigurava dubinsku analizu iz rodne perspektive, jer oni nemaju nužno rodnu ekspertizu potrebnu da razumiju kako rodne uloge i odnosi rodne moći funkcionišu u društvu.

▶ Rodna ekspertiza je osigurana kada su Instituti za ženska pitanja ili specijalizovane jedinice za rodnu ravnopravnost zadužene za procjenu rodnog uticaja. Međutim, ovaj pristup znači da se državni službenici ne moraju nužno osjećati direktno odgovornim za procijenjeni rodni uticaj svojih propisa, politika ili programa, budući da jedinica za rodnu ravnopravnost u potpunosti vodi postupak.

▶ Konačno, rodna perspektiva može izgubiti svu svoju relevantnost kada se procjena rodnog uticaja ugradi, u kombinaciji sa drugim aspektima, u širi proces procjene uticaja.

1.4 Kada se sprovodi procjena rodnog uticaja

Procjena rodnog uticaja se sprovodi prilikom izrade budžetskih programa i projekata javnih investicija.

Metode procjene rodnog uticaja ne moraju se primijeniti samo na nacrt budžeta ili nacrt projekta javnih investicija, već se mogu primijeniti i na postojeći budžet ili investicioni program.

1.5 Značaj i relevantnost procjene rodnog uticaja

U većini slučajeva procjena rodnog uticaja je potrebna i relevantna kako bi se procijenili efekti odluka na oba pola, odnosno da bi se procijenio predviđeni uticaj iz rodne perspektive i da bi se obezbijedilo da predloženi budžet vodi unaprjeđenju rodne ravnopravnosti.

Utvrđivanje rodne važnosti budžeta podrazumijeva uzimanje u obzir dva kriterijuma:

► Ciljna grupa: da li su krajnja ciljna grupa žene i muškarci i kao fizička i kao pravna lica.

► Uticaj na ciljnu grupu: da li prijedlog direktno ili indirektno utiče na žene i muškarce u pogledu njihovog pristupa i/ili kontrole resursa, njihovog društvenog položaja ili rodno zasnovanih društvenih pravila i normi.

Shodno tome, svi prijedlozi koji ispunjavaju te kriterijume treba da prođu procjenu rodnog uticaja. Ipak, svaki prijedlog za koji se smatra da nije relevantan sa rodne tačke gledišta treba da bude praćen pratećim obrazloženjem, kojim se objašnjavaju razlozi zašto on nije rodno relevantan.

Važno je napomenuti da čak iako budžetski programi ne podliježu procjeni rodnog uticaja, to ne znači da su kreatori politika i javni službenici zaduženi za njihovu izradu, donošenje odluka o njima, njihovu primjenu, praćenje ili evaluaciju izuzeti od opšte obaveze eliminisanja nejednakosti i promovisanja rodne ravnopravnosti.

Na kraju, treba naglasiti da se kod izrade budžeta koji je direktno usmjeren na rodnu ravnopravnost ne mora sprovesti procjena rodnog uticaja, jer je on osmišljen tako da uzme u obzir postojeće rodne nejednakosti sa ciljem da unaprijede stanje.

2. Praćenje procjene rodnog uticaja

Prilikom korišćenja procjene rodnog uticaja, važno je uzeti u obzir internu organizaciju kako bi se obezbijedio kvalitet procjene i relevantnost predloženih mjera. U Ministarstvu finansija, Direktoratu za budžet treba da ima tim koji ima specijalističko znanje za primjenu rodnog budžetiranja. Ovaj tim može igrati veoma važnu ulogu u pružanju savjeta tokom procesa, nakon što

je procjena napravljena, kako bi se osigurala kontrola kvaliteta u procesu izrade procjene rodnog uticaja. Ovo podrazumijeva ex-post evaluaciju procjene rodnog uticaja, koju treba da sprovedu institucije sa odgovarajućom rodnom ekspertizom.

3. Ključni preduslovi za uspješno sprovođenje procjene rodnog uticaja

3.1 Politička volja

Procjena rodnog uticaja je instrument za implementaciju rodne integracije u procesu budžetiranja ili tzv. orodnjavanje budžeta. Da bi se budžet orodnio, potrebna je nedvosmislena institucionalna podrška, jer ovaj proces podrazumijeva ulaganje različitih resursa: stručnjaka i stručnjakinja za rodna pitanja, vremena, obuka i izgradnje kapaciteta, alata, prikupljanja podataka i uspostavljanje mehanizama praćenja.

3.2 Zadaci i odgovornosti

Zaposleni/e imaju različite uloge i odgovornosti u procesu uvođenja i implementacije procjene rodnog uticaja. S obzirom na orodnjavanje kao pristup "odozgo prema dolje", odgovornost rukovodstva je da stvori neophodnu klimu i da obezbijedi dostupnost resursa neophodnih za implementaciju procjene rodnog uticaja.

3.3 Ekspertiza iz oblasti rodne jednakosti

Podrazumijeva se da je potrebna saradnja između državnih službenika/ca koji/e rade na rodnoj ravnopravnosti i budžetskih službenika/ca koji/e razvijaju i implementiraju politike da bi procjena rodnog uticaja ostvarila svoj transformativni potencijal. Stručnost iz oblasti politika i rodna ekspertiza su preduslovi za izvođenje tačne analize i za razvoj adekvatnih odgovora politike. Ako tražena rodna ekspertiza nije dostupna u okviru institucije, treba je pronaći izvan organizacije. U svakom slučaju, cilj bi trebalo da bude ne samo sprovođenje procjene rodnog uticaja, već i korišćenje potencijala stečenog u ovom procesu za izgradnju kapaciteta u oblasti rodne jednakosti.

3.4 Podaci razvrstani po polu

Procjena rodnog uticaja je pristup koji u velikoj mjeri zavisi od podataka, statistike i informacija razvrstanih po polu, koji često nisu dostupni. Nedostatak podataka može ozbiljno ograničiti mogućnost efikasnog sprovođenja procjene rodnog uticaja. Izrada procjene u nedostatku takvih podataka može rezultirati prevelikom zavisnošću od percepcija i spekulacija. Pored toga, veoma je teško definisati ciljeve i indikatore u nedostatku osnovnih podataka. Zato je važno raditi na povećanju dostupnosti podataka relevantnih za analizu.

3.5 Razumijevanje rodnih nejednakosti

Procjena rodnog uticaja zahtijeva ne samo informacije o rodnim razlikama, već i razumijevanje koje razlike zapravo utiču na nejednakost i diskriminaciju. Mehanizmi koji dovode do nejednakosti i diskriminacije, ako se razumiju, mogu se izmijeniti i transformisati u procese koji promovišu rodnu ravnopravnost. Budžet ima ogroman potencijal u ovom pogledu. Prilikom izrade procjene rodnog uticaja, javna uprava ima mogućnost da izgradi potencijal i pretvori ga u aktivnog pokretača rodne ravnopravnosti.

Izvođenje dobre analize može biti složen proces. Mora se, međutim, postići ravnoteža između izrade alata dovoljno jednostavnih da ih koristi većina službenika javnog sektora i prevelikog pojednostavljenja složenih društvenih i ekonomskih pitanja.

3.6 Zainteresovane strane

Konsultovanje zainteresovanih strana o njihovim potrebama doprinosi boljoj analizi, a korisno je za definisanje odgovarajućih indikatora za praćenje rezultata. Prilikom uključivanja zainteresovanih strana, najvažnije je uspostaviti dobru saradnju sa organizacijama civilnog društva sa rodnom ekspertizom i organizacijama koje se bave rodnom ravnopravnošću i koje mogu doprinijeti jačanju rodne perspektive tokom procesa.

3.7 Pogled u budućnost

Procjena rodnog uticaja nadilazi analizu postojeće situacije jer uključuje i prospektivnu dimenziju. To znači da proces podrazumijeva procjenu statusa rodne ravnopravnosti nakon donošenja zakona/politike/programa. U početku, kada su podaci oskudni i kada se radi na izgradnji kapaciteta, fokus na analizu postojećeg stanja je adekvatan pristup kada se počinje raditi na procjeni rodnog uticaja. Budući da je procjena trenutne situacije uvijek polazna tačka procjene rodnog uticaja, ova faza procesa će pružiti suštinsku sliku o tome kako se rodna nejednakost manifestuje. Sve ove informacije će pomoći u stvaranju kulture rodne svijesti u institucijama i na taj način doprinijeti realizaciji cilja gender mainstreaminga.

3.8 Procjena rodnog uticaja kao proces učenja

Implementaciju procjene rodnog uticaja treba shvatiti kao proces učenja koji omogućava identifikaciju nedostataka, nedovoljnost podataka, pogrešnih pretpostavki, nedostatka obuke o rodnoj ravnopravnosti, itd. Sve ove informacije će biti korisne za sprovođenje daljih aktivnosti na jačanju i poboljšanju pristupa iz rodne perspektive. Zbog toga bi procjena rodnog uticaja institucije trebalo da bude javna i dostupna, ne samo kreatorima politika i javnim službenicima, već i građanima i građankama.

3.9 Uticaj procjene rodnog uticaja

Implementacija efikasnog procesa procjene rodnog uticaja će rezultirati adekvatnom procjenom nejednakosti, prepoznavanjem posljedica tih nejednakosti i, nakon toga, odgovorom u politikama i praksi. Na kraju, proces će se ocjenjivati na osnovu njegovih rezultata.

II Primjena metodologije za procjenu uticaja budžeta na rodnu ravnopravnost kod budžetskih programa

Metodologija je praktična i uključuje primjere koje možete pratiti. Kako bi predstavili proces primjene metodologije na budžetske programe postupak je podijeljen u korake.

Predloženo je 7 koraka kako bi napravili procjenu uticaja budžeta na rodnu ravnopravnost:

- ▶ **KORAK 1** - Analiza relevantnosti budžetskog programa za rodnu ravnopravnost;
- ▶ **KORAK 2** - Identifikacija i opis budžetskog programa;
- ▶ **KORAK 3** - Povezanost budžetskog programa sa rodnim ciljevima institucije;
- ▶ **KORAK 4** - Analiza uticaja budžetskog programa na rodnu ravnopravnost;
- ▶ **KORAK 5** - Kategorizacija programa kao rodno osjetljivih, rodno neutralnih ili rodno transformativnih;
- ▶ **KORAK 6** - Analiza uticaja budžeta Ministarstva na rodnu ravnopravnost;
- ▶ **KORAK 7** - Prijedlog za unapređenje – plan za rodnu ravnopravnost.

Korak 1 - Analiza relevantnosti budžetskog programa za rodnu ravnopravnost

Ovaj korak podrazumijeva da odredimo koje programe treba da analiziramo. Nisu svi programi relevantni za rodnu ravnopravnost i zato se procjena uticaja budžetskog programa na rodnu ravnopravnost ne vrši za svaki budžetski program. Kako bi znali koji budžetski programi su relevantni za rodnu ravnopravnost potrebno je analizirati budžet. Analiza obuhvata odgovore na nekoliko pitanja.

1.1. Koji efekat ima budžetski program na uslove života?

Struktura organizacije privatnog života regulisana je skupom normi i vrijednosti. To utiče na to kako živimo, na seksualnosti i reprodukciju, odnose između žena i muškaraca, između odraslih i djece. Žene i muškarci imaju različite pozicije i uloge u porodici i u društvu. Majčinstvo i očinstvo obuhvataju različite uloge i različito se vrednuju u porodici i u društvu. Ove razlike imaju posljedice na položaj žena i muškaraca u društvenom životu. Mogu da utiču na to da žene ili muškarci ne mogu da realizuju jednaka prava koje imaju. Rodne nejednakosti mogu biti pojačane ili osporene specifičnim kulturnim, etničkim, vjerskim, starosnim i drugim kriterijumima različitosti. U tom smislu potrebno je procijeniti da li budžetski program utiče na pozicije koje muškarci i žene imaju u društvu, da li mijenjaju organizaciju života i da li stvaraju bolje mogućnosti, da li žene i muškarci realizuju jednaka prava koja imaju i na taj način utiču na poboljšanje uslova života.

1.2. Koji efekat ima budžetski program na postojeću nejednakost između muškaraca i žena?

Žene i muškarci u Crnoj Gori uživaju jednaka prava. Međutim, kako pokazuje Indeks rodne ravnopravnosti¹, institucionalno i regulatorno okruženje,

¹ EIGE (2020) Indeks rodne ravnopravnosti za Crnu Goru 2020, dostupan online: https://www.me.undp.org/content/montenegro/en/home/library/womens_empowerment/GEI2019.html

kao i politike, drugačije utiču na žene i muškarce². Koje su najveće rodne nejednakosti u Crnoj Gori? Na primjer, imamo više žena koje su nezaposlene s obzirom na to da je od ukupnog broja nezaposlenih 58,6% žena, u odnosu na 41,4% muškaraca. Štaviše, broj nezaposlenih žena povećao se tokom pandemije COVID-19. Indeks rodne ravnopravnosti pokazuje da 42,7% žena provodi vrijeme brinući se o djeci, starijim osobama i rođacima sa invaliditetom, u poređenju sa samo 23,8% muškaraca koji rade isto. Čak 68,0% žena provede najmanje jedan sat dnevno na neplaćenom radu u domaćinstvu, što je slučaj sa samo 10,3% muškaraca.

Postoji i rodna segregacija na tržištu rada. Žene su nesrazmjerno više zastupljene u sektoru obrazovanja (74% od ukupnog broja zaposlenih u sektoru su žene), mada je veći jaz primjećen u zdravstvenom sektoru gdje žene predstavljaju 81% ukupne radne snage. U proizvodnji, situacija je obrnuta (muškarci učestvuju 70% u poređenju sa 30% žena). Veće rodne razlike primjećuju se u transportnom sektoru gdje su žene zastupljene sa samo 15,5%, kao i u građevinarstvu gdje žene čine samo 10% zaposlenih u tom sektoru.

Indeks rodne ravnopravnosti u domenu „novca“ mjeri nejednakost u pogledu opšte ekonomske situacije, gdje je rodna neravnopravnost manja nego u pogledu pristupa finansijskim resursima, gdje je rodna neravnopravnost veća³. Podaci iz Uprave prihoda i carina pokazuju dvostruko povećanje broja malih i srednjih preduzeća i 5% povećanja broja žena vlasnica ovih preduzeća za 2019. godinu u odnosu na 2011. godinu⁴. Žene su vlasnice 21,8% MSP u Crnoj Gori, a iako podaci o ženama u upravnim odborima nijesu dostupni, cilj je već postavila EU koja ima kvotu od 40% za žene u upravnim odborima preduzeća⁵. Najveća nejednakost se primjećuje u oblasti vlasništva nad imovinom gdje su žene u Crnoj Gori vlasnice samo 4% kuća i 8% zemlje, dok je u pogledu vikendica ovaj procenat veći (14% vikendica je u vlasništvu žena)⁶.

S tim u vezi ovaj korak treba da dà odgovor na pitanje da li budžetski program utiče na postojeće nejednakosti, da li ih uvećava ili smanjuje ili kreira nove nejednakosti koje prije programa nisu postojale.

² Žene i muškarci u Crnoj Gori, MONSTAT, 2018

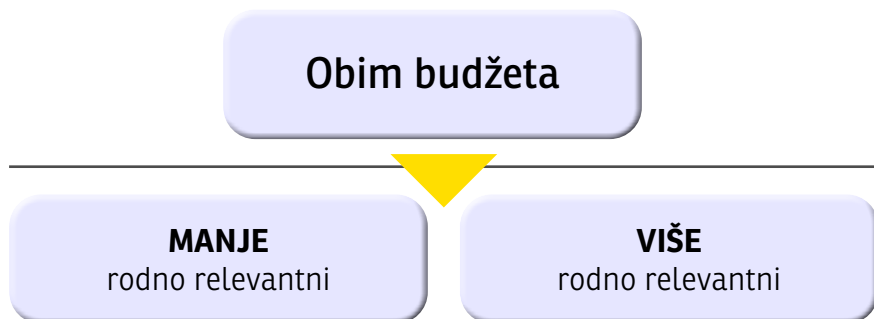
³ Indeks rodne ravnopravnosti, https://www.me.undp.org/content/montenegro/en/home/library/womens_empowerment/GEI2019.html

⁴ Uprava prihoda i carina, mart 2020

⁵ Indeks rodne ravnopravnosti, https://www.me.undp.org/content/montenegro/en/home/library/womens_empowerment/GEI2019.html

⁶ PAPPR 2017-2021, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava

Procjena relevantnosti budžeta na rodnu ravnopravnost znači da **treba dati ocjenu budžetskog programa na skali od 1 do 3**, gdje je 1 manja relevantnost, a 3 velika relevantnost programa za rodnu ravnopravnost. Oni programi koji su relevantniji i koji imaju veći obim budžeta su prioriteta za analizu.

Korak 2 - Identifikacija i opis budžetskog programa

Ovim korakom se identifikuju izabrani budžetski programi koji su prioriti-
zovani u prvom koraku kada smo utvrdili da su relevantni za rodnu rav-
nopravnost. Identifikacija obuhvata naziv programa i vrijednost programa.
Nakon identifikacije radi se i opis programa kojim se daje kraća informacija
šta program finansira i zašto je relevantan za rodnu ravnopravnost.

Primjer identifikacije budžetskog programa:

PROGRAM	BUDŽET	OPIS
Školarine	€1.200.000	Omogućava studentima koje su talentovani i nemaju ekonomsku mogućnost, a imaju odlične obrazovne rezultate, da se školuju. "Kroz ovaj program im se obezbjeđuje podrška i garantuje da pohađaju školu-fakultet.

Na ovaj način dobijamo cjelu sliku programa koji analiziramo kao i oblast rodne ravnopravnosti na koju izabrani program za analizu utiče.

Korak 3 - Povezanost budžetskog programa sa rodnim ciljevima institucije

U ovom koraku važno je da analizirate da li su izabrani budžetski programi povezani sa rodnim ciljevima institucije. Zakon o rodnoj ravnopravnosti ("Sl. list CG", br. 046/07, "Sl. CG", br. 073/10, 040/11 i 035/15) u članu 15 propisuje da se, u oblastima društvenog života u kojima je utvrđena nejednaka zastupljenost žena i muškaraca, odnosno nejednak tretman lica jednog pola u odnosu na lica drugog, mogu preduzimati posebne mjere za obezbjeđivanje i unapređivanje rodne ravnopravnosti. To se postiže orodnjavanjem strateških dokumenta koja regulišu vašu oblast - sektor sa posebnim mjerama koje zavaravaju rodne jazove u sektoru ili preko usvajanja Akcionih planova za unapređenje rodne ravnopravnosti u sektoru. Članom istog Zakona definisane su posebne mjere kojima se otklanjaju postojeća ograničenja koja objektivno dovode ili mogu dovesti do nejednake zastupljenosti žena i muškaraca. Posebne mjere mogu biti: pozitivne, podsticajne i programske.

U ovom koraku povezujemo izabrane budžetske programe sa sektorskom strategijom i utvrđenim ciljevima u strategiji. Idealno bi bilo da je jedan od tih ciljeva rodni cilj. U slučaju da to nije, interpretacija u analizi programa može omogućiti povezanost ciljeva sa smanjenjem rodni jazova u sektoru.

Primjer: Povezivanje budžetskog programa sa rodnim ciljevima institucije

PROGRAM	RODNI CILJEVI
Školarine	Povećati broj djevojaka - žena koje pohađaju školu-univerzitet Povećati broj djevojaka-žena sa sela koje pohađaju školu-univerzitet

Korak 4 - Analiza uticaja budžetskog programa na rodnu ravnopravnost

Četvrti korak je fokusiran na analizu troškova i njihov uticaj na rodnu ravnopravnost sa tri aspekta: (i) rodna dijagnostika; (ii) analiza rodne perspektive programa; (iii) analiza rezultata iz rodne perspektive. Rezultat ovog

koraka je izvještaj o programu iz rodne perspektive. Tačke koje moramo uključiti u izvještaj su sljedeće:

- ▶ Da li program uključuje rodnu perspektivu?
- ▶ Koje se aktivnosti preduzimaju kako bi se promovisala rodna ravnopravnost i koliki je budžet za tu namjenu?
- ▶ Koji indikatori pokazuju tendenciju ka rodnoj ravnopravnosti?

4.1. Rodna dijagnostika

Rodna dijagnostika radi se kroz procjenu učešće žena u sektoru. Za ovo je potrebna statistika i analiza statističkih podataka. Analiza se može preuzeti iz strateških dokumenata u sektoru. Ukoliko strategije ne analiziraju učešće muškarca i žene u sektoru onda je potrebno prikupiti podatke, podijeljene po polu i analizirati ih iz rodne perspektive. Statistika pokazuje da su, čak i danas, muškarci i žene skloni da se specijalizuju za određene sektore djelatnosti. To je često povezano sa biološkim faktorima, kao što je majčinstvo. Međutim to je uglavnom rodna kategorija, odnosno skup psiholoških osobina i društvenih uloga koje se kulturološki pripisuju svakom polu, što određuje da muškarci imaju tendenciju da se koncentrišu na, na primjer, tehničke djelatnosti kao što su inženjstvo, mehanika ili informatika, a žene su uglavnom orijentisane na poslove povezane sa njegom ili uslugom ljudima (rad sa javnošću, briga o zavisnim osobama, obrazovanje, zdravlje itd). Osim toga što se na ovaj način dolazi do ograničenja i potencijalnog gubitka talenta koji to podrazumijeva, problem koji proističe iz ove segregacije je i taj što zadaci koji se smatraju ženskim imaju tendenciju da budu manje vrednovani i lošije plaćeni, što je važan izvor nejednakosti.

Sasvim je uobičajeno da se u analiziranom sektoru žene koncentrišu na određene zadatke, a muškarci na druge. Ovo zovemo okupaciona ili **horizontalna segregacija**. Istovremeno, obično postoji pretjerano pozicioniranje muškaraca na rukovodećim i pozicijama gdje se donose odluke. U ovom slučaju govorimo o **vertikalnoj segregaciji**. U kontekstu pravih jednakih mogućnosti, rodne kategorije ne bi trebalo da igraju nikakvu ulogu u imenovanju na pozicije ili poslove. Kad se radi rodna dijagnostika potrebno je identifikovati te vrste jazova između muškaraca i žena kao i ustanoviti da li učešće u sektoru ima uticaj na njihovo učešće u odličivanju. Zadnje je važno jer bez ženske perspektive u odlučivanju odluke mogu disproporcionalno negativno uticati na rodnu ravnopravnost.

Važno je da rodna dijagnostika uključuje i procjenu pristupa muškaraca i žena resursima koji se obezbjeđuju budžetskim programom. Na primjer, ako se radi o programu za investiranje u novu sportsku, socijalnu ili drugu infrastrukturu, pitanje ko će biti korisnik te infrastrukture je značajno za rodnu dijagnostiku. Da li se i na koji način kroz program nabavlja oprema koja može uticati na način života muškaraca i žena treba identifikovati u ovom koraku. Rodna dijagnostika determiniše situacije između muškaraca i žena i veže ih sa uzrocima te situacije nejednakosti koja može biti i zbog preovlađujuće socijalne norme i vrijednosti u društvu. Struktura organizacije privatnog života takođe je regulisana skupom normi i vrijednosti u oblasti životnog uređenja, seksualnosti i reprodukcije, odnosa između žena i muškaraca, između odraslih i djece. Žene i muškarci imaju različite pozicije u ovoj oblasti. Majčinstvo i očinstvo uključuju različite uloge i različito se vrednuju. Ove razlike imaju posljedice na položaj žena i muškaraca u društvenom životu. Rodne nejednakosti mogu biti pojačane ili osporene specifičnim kulturnim, etničkim, vjerskim, starosnim i drugim kriterijumima različitosti.

4.2. Analiza rodne perspektive programa

Na osnovu rodne dijagnostike utvrđuju se rodne razlike između muškaraca i žena kao i rodne nejednakosti koje postoje. Ovo je važno jer se u sljedećem koraku trebaju obrazložiti aktivnosti – mjere koje ministarstvo predlaže kako bi se rodne nejednakosti minimalizovale. Naravno potrebno je i predložiti budžet koji je neophodan kako bi se mjere i aktivnosti realizovale. Ovaj korak omogućava prezentaciju rodne perspektive budžetskog programa, ono što program predlaže da se uradi sa predloženim budžetom.

Ove informacije možete dobiti od sektora koji sprovodi budžetski program te je preporuka obaviti intervju sa rukovodiocima sektora kako bi dobili potrebne informacije.

4.3. Rezultati

Kako bi mogli prezentovati rezultate koje će budžetski program postići, potrebno je procijeniti kako se realizacijom programa smanjuje jaz između muškaraca i žena u njihovom učešću u sektoru, uključujući i učešće žena i muškaraca u odlučivanju. Ako je rodna nejednakost utvrđena u pristupu resursima između muškaraca i žena onda je potrebno argumentovati kako realizacijom budžetskog programa možemo da unaprijedimo njihov pristup resursima, povećavamo ili smanjimo.

Ako imamo transformativni budžetski program koji utiče na socijalne norme i vrijednosti, koje su glavni uzroci za rodnu nejednakost, potrebno je identifikovati koje su to norme i vrijednosti i obrazložiti na koji način realizacija programa utiče na njih.

Na kraju, obzirom da su budžetski programi povezani sa strateškim dokumentima, kao i njihovi ciljevi (uključujući rodne ciljeve), potrebno je argumentovati da li realizacija programa pomaže u realizaciji planiranih ciljeva. Ove informacije se mogu dobiti od sektora koji sprovodi budžetski program tako da je preporuka da se obave intervjui sa rukovodiocima sektora kako bi dobili potrebne informacije.

Korak 5 - Kategorizacija programa kao rodno osjetljivih, rodno neutralnih ili rodno transformativnih

Na osnovu analize sprovedene u prethodnom koraku, sada je moguće uraditi kategorizaciju programa na tri kategorije:

RODNO NEUTRALAN

Ovi programi rod ne posmatraju kao relevantan aspekt i rodni stereotipi se ne uzimaju u obzir: na primjer, programi za podsticanje samozapošljavanja nedostaju iako u ovim sektorima ima puno žena, a podstiču se sektori u kojima je tradicionalno manje žena.

RODNO OSJETLJIV

Ovi programi uključuju mjere za neutralizaciju rodne nejednakosti ili uzimaju u obzir postojeće nejednakosti u postizanju drugih ciljeva.

RODNO TRANSFORMATIVNI

Ovi programi su oni koji imaju za cilj promjenu postojećih rodni odnosa, transformišu rodne uloge i rodne stereotipe. Najtipičniji su programi stipendiranja mladića u tipičnom ženskom sektoru, ili podsticaji očevima da koriste odsustvo za negu deteta itd. Oni su najkorisniji tamo gde su rodni stereotipi najistaknutiji.

Ove kategorije su uključene i u informacioni sistem koji podržava upravljanje javnim finansijama Ministarstva finansija.

Korak 6 - Analiza uticaja budžeta Ministarstva na rodnu ravnopravnost

Prethodni koraci su se fokusirali na analizu odabranog budžetskog programa koji je identifikovan kao relevantan za rodnu ravnopravnost. Ovaj korak ima fokus na cio budžet Ministarstva i prezentuje analizu uticaja budžeta Ministarstva na rodnu ravnopravnost.

U ovom koraku potrebno je identifikovati:

- ▶ koji programi utvrđuju rodne nejednakosti, a koji transformišu rodne nejednakosti?
- ▶ koliko sredstava iz budžeta je alocirano na programe koji utvrđuju rodne nejednakosti?
- ▶ koliko sredstava iz budžeta je alocirano na programe koji transformišu rodne nejednakosti?
- ▶ koje aktivnosti predlažete u programu da bi unaprijedili rodnu ravnopravnost?
- ▶ koliko sredstava iz budžeta je alocirano na aktivnosti koje unapređuju rodnu ravnopravnost?
- ▶ koje aktivnosti i koliko sredstava iz budžeta direktno ili indirektno doprinosi unapređenju rodne ravnopravnosti?

Rezultat ove analize je zaključak o budžetu ministarstva: koliki procenat od njega su budžetski programi koji transformišu, a koliki procenat su budžetski programi koji omogućavaju i dalje rodne nejednakosti. Naravno potrebno je uključiti i informaciju o obimu programa koji su transformativni i njihovu vrijednost u ukupnom budžetu.

Korak 7 - Prijedlog za unapređenje – plan za rodnu ravnopravnost

Na kraju, Ministarstvo na osnovu šestog koraka može dati i prijedlog za unapređenje rodne ravnopravnosti u izradu plana za rodnu ravnopravnost koji treba da sadrži:

- ▶ unapređenje učešće žena i muškaraca u sektoru
- ▶ bolji pristup muškaraca i žena resursima
- ▶ unapređenje učešća muškaraca i žena u odlučivanju
- ▶ strategije o transformaciji socijalnih normi i vrijednosti.

Osnovni pojmovi i definicije

► **RODNA RAVNOPRAVNOST** (eng. Gender Equality) pretpostavlja da žene i muškarci, kao i osobe drugih rodnih identiteta imaju jednaka prava i mogućnosti u društvu.

Pojam rodne ravnopravnosti definiše se na različite načine, a u našoj zajednici se nerijetko neopravdano pojednostavljuje ili svodi samo na položaj žena u zajednici.

Prema definiciji Savjeta Evrope, rodna ravnopravnost podrazumijeva jednaku vidljivost, moć i učešće oba pola u svim sferama javnog i privatog života, kao i prihvatanje, uvažavanje komplementarnosti žena i muškaraca i njihovih različitih uloga u društvu.

Definicija Ujedinjenih nacija kaže da se ravnopravnost žena i muškaraca odnosi na jednaka prava, odgovornosti i mogućnosti žena i muškaraca, djevojčica i dječaka.

Rodna ravnopravnost pretpostavlja da postoje jednake mogućnosti za muškarce i žene da doprinesu kulturnom, političkom, ekonomskom, socijalnom i nacionalnom napretku, kao i da imaju identične mogućnosti da uživaju sve koristi i beneficije od napretka jedne zajednice.

(Evropska povelja o rodnoj ravnopravnosti na lokalnom nivou)

► **POL** (eng. Sex). Kada govorimo o polu, govorimo o biološkim (tjelesnim) karakteristikama muškarca i žene. Muška i ženska tijela se razlikuju i imaju različite uloge u procesu reprodukcije. Ova biološka razlika između žena i muškaraca postoji u svim vremenima i na svim geografskim dužinama, bez obzira na uslove života, socijalni status, etničko ili rasno porijeklo.

► **ROD** (eng. Gender) je društveno oblikovanje biološkog pola žena i muškaraca. Pokazuje na koji način jedno društvo vidi ulogu žene i muškarca i odnosi se na čitav spektar ideja i očekivanja koji se tiču tih uloga. Ova očekivanja odnose se na to kako žene i muškarci treba da izgledaju, kako da se ponašaju u određenim situacijama, tj. određuju tipično ženske i tipično muške karakteristike i sposobnosti. Ove ideje i očekivanja su naučeni, odnosno stečeni u porodici, školi, pod uticajem medija, verskih ideologija, u kulturnim i drugim institucijama. Rod je dinamična kategorija koja se mijenja u

različitim vremenskim periodima i razlikuje se od jedne kulture do druge, od jedne društvene grupe do druge, čak i u okvirima jedne iste kulture i unutar samo jedne religije, kraja ili grada.

► **RODNA SOCIJALIZACIJA** je proces učenja rodni uloga. Ljudi se rađaju kao djeca muškog ili ženskog pola, a tokom vaspitanja i odrastanja uče da budu "pravi" dječaci i djevojčice, žene i muškarci. To naučeno ponašanje određuje rodne uloge i utiče na rodni identitet. Putem socijalizacije dječaci su usmjereni da postanu, hrabri, autonomni, izdržljivi, hranitelji porodice, a djevojčice su usmjerene da nauče da budu strpljive, poslušne, uredne, lijepe i da dobro igraju ulogu majke i supruga.

► **RODNE ULOGE** su zbir karakteristika, načina ponašanja, stavova, aktivnosti, normi, obaveza i očekivanja koje određeno društvo ili kultura dodjeljuje i zahtijeva od osoba s obzirom na njihov propisani pol. To je zapravo skup očekivanja zajednice od pojedinaca; rodnom ulogom društvo propisuje ponašanja, zadatke i obaveze za žene i muškarce u jednoj sredini. Rodni stereotipi su utvrđene karakteristike koje prave jednoga muškarca – muškarcem i jednu ženu – ženom. Stereotipi utiču i na neravnopravno učešće žena i muškaraca u javnom i političkom životu, u kome su žene manje zastupljene. Rigidne i stereotipne rodne uloge mogu da spriječe i žene i muškarce u ličnim izborima i ograniče njihove potencijale.

► **RODNO ZASNOVANA DISKRIMINACIJA** jeste svako razlikovanje, nejednako postupanje, odnosno propuštanje (isključivanje, ograničavanje ili davanje prvenstva), na otvoren ili prikriven način, u odnosu na lica ili grupe lica, kao i članove njihovih porodica ili njima bliska lica, zasnovano na polu odnosno rodu, u političkom, obrazovnom, ekonomskom, socijalnom, kulturnom, sportskom i drugim sferama društvenog života.

► **RODNI BUDŽET** odnosi se na analizu uticaja stvarnih vladinih prihoda i potrošnje na žene i djevojčice u odnosu na muškarce i dječake. Ono ne zahtijeva odvojene budžete za žene, niti ima za isključivi cilj povećanje potrošnje za specifične programe za žene. Umjesto toga, ono pomaže vladama da odluče koje se politike trebaju prilagoditi i gdje se sredstva trebaju alocirati, kako bi tretirali žene i muškarce ravnopravno, smanjujući nejednakost između polova.

► **RODNA STATISTIKA** predstavlja specifikaciju podataka za žene/djevojčice u poređenju sa muškarcima/dječacima - specifikiranje (ili razvrstavanje) socioekonomske statistike da bi se iskazale razlike i sličnosti između (razli-

čitih skupina) žena/djevojčica i muškaraca/dječaka. Ti su podaci od temeljne važnosti za donošenje rodno osjetljivog budžeta – u suprotnom, ne bi bilo moguće procijeniti uticaj budžeta na odnose između polova.

► **RODNO OSVIJEŠTENE POLITIKE I BUDŽETI** su one koje pitanja i iskustva žena i muškaraca uzimaju kao sastavni dio izrade, sprovođenja, praćenja i vrednovanja politika, budžeta i programa u svim političkim, ekonomskim i društvenim sferama. To se sprovodi tako da žene i muškarci mogu imati jednake koristi i da se ne ponavlja nejednakost. Krajnji cilj sprovođenja rodno osviještene politike jeste postizanje rodne ravnopravnosti. Savjet Evrope definiše rodno osviještene politike kao „(re)organizaciju, poboljšanje, razvoj i vrednovanje političkih procesa, s ciljem ugrađivanja rodne ravnopravnosti u sve politike na svim nivoima i u svim fazama, od osoba koje se obično bave donošenjem politika”.
